

Розділ 2

Методологічний інструментарій виховання класного керівника

Тема 8. Засоби і методи педагогічного впливу на особистість

Зміст

- 8.1. Поняття педагогічного впливу
- 8.2. Методи та форми організації педагогічного впливу на особистість
- 8.3. Прийоми педагогічного впливу.
- 8.4. Ключові операції педагогічного впливу.
- 8.5. Педагогічні вимоги.

8.1. Поняття педагогічного впливу

Технологічна схема педагогічного процесу виглядає приблизно так:

- перш за все педагог **переконує** учня у важливості і доцільності вирішення конкретного завдання,
- потім він повинен **навчити** учня, тобто домогтися засвоєння їм певної суми знань, необхідних для вирішення поставленого завдання,
- на наступному етапі необхідно **сформулювати** в учня вміння і навички.

На всіх цих етапах корисно постійно **стимулювати** старанність учнів, **контролювати і оцінювати** етапи і підсумки роботи.

Реалізацію цілей виховання і освіти називають педагогічним процесом. Систему виховних та освітніх засобів, що характеризують спільну діяльність педагогів та вихованців (учнів), називають методом виховання або методом навчання. **Поділ засобів і методів на виховні та освітні вельми умовно, а часом навіть штучно,** тому будемо користуватися надалі **універсальними поняттями "засоби впливу на особистість" і "методи впливу на особистість"**.

У ході спілкування з учнями, встановлення з ними взаємовідносин, вчителю часто доводиться певним чином впливати на дітей, ставити перед ними вимоги, щоб розв'язати ту чи іншу педагогічну ситуацію.

Педагогічний вплив – важлива рушійна сила досягнення освітніх цілей. Це поняття характеризує зв'язок між учасниками педагогічного процесу – вчителем і учнем.

Педагогу необхідно намагатися організовувати свій вплив так, щоб він сприймався як **вчасна і ненав'язлива підтримка**, викликав довіру учня. Кінцеве призначення, мета педагогічного впливу комплексна. З одного боку, вона полягає в тому, щоб допомогти учневі оволодіти знаннями, способами навчальних дій, сприяти розвитку пізнавальної активності особистості. А з іншого – передбачає

досягнення більш високого рівня самостійності, ініціативи, здатності до творчого мислення.

8.2. Методи та форми організації педагогічного впливу на особистість

Для належного функціонування педагогічного процесу потрібно, як мінімум, **п'ять груп методів впливу на особистість**:

- 1) переконання;
- 2) вправи і привчання;
- 3) навчання;
- 4) стимулювання;
- 5) контроль і оцінка.

Методи впливу на особистість надають комплексний вплив на учнів і вкрай рідко застосовуються ізольовано, поза зв'язком один з одним. Ось чому будь-яке угруповання (класифікація) методів умовна, а розгляд кожного з них окремо наводиться лише для зручності аналізу і виділення їх характерних особливостей. Слід також зауважити, що у світовій педагогіці існує проблема методів впливу на особистість, оскільки немає єдності поглядів на їх відбір, кількість, номенклатуру і підстави, за якими їх слід класифікувати.

Ще одне важливе поняття в цьому ряду - форма організації педагогічного впливу. Виділяють наступні найбільш важливі **форми організації педагогічного впливу**:

- 1) навчальний процес;
- 2) позааудиторна, позакласна робота;
- 3) сімейне виховання;
- 4) виховна діяльність дитячих і молодіжних організацій;
- 5) виховна діяльність установ культури, мистецтва і засобів масової інформації (в тій мірі, в якій вона доступна вихованцям).

Метод впливу на особистість - це **система педагогічних прийомів**, що дозволяють вирішувати ті чи інші педагогічні завдання.

8.3. Прийоми педагогічного впливу.

Прийоми педагогічного впливу – це **способи організації певної педагогічної ситуації**, у якій на основі відповідних закономірностей у школярів виникають нові думки і почуття, які стимулюють їх до позитивних вчинків, до подолання своїх недоліків⁷⁶.

Класифікуючи прийоми педагогічного впливу, Е.Ш.Натанзон звертала увагу на те, *які почуття виникають у школярів* в результаті застосування прийомів, а також *на що спрямована дія прийому*:

- на створення, формування позитивних якостей особистості,
- чи подолання, “гальмування” її недоліків.

Відповідно до цього, існує *дві групи прийомів педагогічного впливу*.

1. *Створюючі прийоми* коригують поведінку учнів на основі виникнення позитивних почуттів: **радості, вдячності, поваги, довіри до вчителя, віри у власні сили**. Вони *сприяють розвитку нових позитивних якостей*.

До створюючих прийомів належать:

- переконування,
- навіювання,
- заохочення,
- доброта,
- увага,
- прохання,
- організація успіху у навчанні,
- залучення у цікаву діяльність.

2. *Гальмівні прийоми* сприяють подоланню негативних якостей, вчинків. Вони *викликають переважно негативні почуття*: **сором, незручність, розчарування, засмучення, жаль, каяття**.

До цієї групи прийомів належать:

- паралельна педагогічна дія (вплив на вихованця через колектив),
- наказ,
- ласкавий докір,
- удавана байдужість,
- натяк,
- іронія,
- обурення,
- засудження,
- покарання,
- попередження.

Крім цього, існує **прийом “вибух”**, коли в результаті несподіваних, неочікуваних дій педагога в учнів виникає гама нових думок і почуттів. Цей прийом не належить до жодної групи, але може виступати як створюючим, так і гальмівним способом педагогічного впливу.

Інші педагоги виділяють цілий *ряд прийомів педагогічного впливу, що сприяють появі в учнів* **прагнення працювати над собою**. До них належать:

- авансування (оголошення достоїнств учня, яких він ще не виявив, але обов’язково виявить в майбутньому);
- великодушне вибачення (удаване вибачення негідного вчинку в зв’язку з нездатністю учня в даний момент усвідомити здійснене);

- витіснення (усунення негативного прояву через залучення учня до діяльності);
- ігнорування (фіксація несприятливого стану учня, яка зовні виглядає як непомічання того, що відбувається);
- надання права на вільний вибір (підкреслення права учнів на вільний вибір, але розкриття при цьому можливих наслідків, різних варіантів вибору);
- концентрація на позитивному (зняття несприятливого стану через зосередження на позитивному чи в самому учневі, чи в інших людях та предметах);
- залишення наодинці з самим собою (не засудження поведінки чи конкретного вчинку, а надання можливості дитині самій розібратися у скоєному);
- педагогічний паліатив (тимчасова уступка, непомічання порушень соціальних норм чи часткове їх допущення, але підготовка учнів до того, щоб у майбутньому не допускати таких порушень);
- пауза (спеціальне переривання мовлення у спілкуванні з ким-небудь);
- придушення (жорстке припинення і обмеження дій школяра з метою запобігання тим діям, які можуть нанести шкоду);
- підміна мотиву (уміння бачити за проступком позитивні мотиви);
- санкціонування (надання права на виявлення несприятливого стану – апатії, нудьги, смутку – на певний обмежений час);
- створення ситуації успіху;
- жарт.⁷⁷

Звичайно, *знання усіх описаних прийомів не гарантує уміння майстерно здійснювати педагогічний вплив та встановлювати продуктивні взаємовідносини з учнями.* Важливою у цьому контексті є **здатність педагога бути гнучким, творчо підходити до вибору відповідного прийому педагогічного впливу в залежності від:**

- змісту ситуації,
- обставин,
- стану учнів,
- стосунків між ними тощо.

8.4.Ключові операції педагогічного впливу.

Для більшого урізноманітнення педагогічного впливу, вдосконалення своєї педагогічної майстерності та демонстрації учням зразків ставлення до оточуючої дійсності, вчителю варто оволодіти також основними **ключовими операціями педагогічного впливу.**

Існує **три ключові операції** педагогічного впливу.⁷⁸

1. **“Я-повідомлення”** – оголошення вчителем свого стану і ставлення до вчинку чи дії учня, як явища (починається словами: “Я завжди...”, “Мені завжди...”).

Наприклад:

- хлопчик ненароком кинув з підвіконня вазон – **“Я завжди засмучуюсь, коли гине краса”**;

- 11-класники напередодні свята прийшли до школи в білих сорочках і краватках – **“Мені завжди приємно бачити елегантно вдягнутих людей”**.

2. **“Ти-повідомлення”** (позитивна підтримка) – має на меті **пояснення негативної поведінки учня його позитивними рисами, мотивами**.

Наприклад:

- учень не виконав домашнього завдання – **“Ти, напевне, забув вдома зошит”**;

- учень запізнився на урок – **“Ти, мабуть, відводив молодшу сестричку в садочок, і тому запізнився”**.

3. **“Безумовність норми”** – має на меті розкриття перед школярами соціально і особистісно значущих **доказів на користь етичних вимог**, тобто того, **що дасть дотримання тієї чи іншої норми людям** взагалі чи конкретному учневі.

Наприклад:

Учитель звертається до чергових з проханням витерти дошку, а у відповідь чує: “Ми на ній не малювали”! Вчитель зауважує: **“Нам усім буде складно розібратися у новому матеріалі без записів на дошці і схем, у тому числі, і вам”**.

8.5. Педагогічні вимоги.

Як бачимо, застосування операції **“безумовність норми”** є своєрідною постановкою вимоги, що є невід’ємним елементом педагогічного впливу. **Педагогічна вимога** – це постановка учневі в процесі виховання соціально-культурної норми ставлення і поведінки.

Види вимог за типом ставлення вчителя до учнів:

1) **позитивне ставлення** – вимога-прохання, вимога довірою, вимога схвалення;

2) **байдуже ставлення** – вимога-порада, натяк, умовна вимога, в ігровому оформленні;

3) **негативне ставлення** – вимога-засудження, вимога з вираженням недовіри, вимога-застереження.

Види вимог за засобами, які використовує вчитель:

1) **вербальні** – поділяються на:

- безпосередні (прохання, порада, рекомендація, ділове розпорядження, наказ);
- опосередковані (розповідь, аналогія, запитання, здивування, натяк);
- 2) невербальні – доповнюють, підсилюють дію слів (пауза, міміка, пластика).

Різноманітність видів вимог, як і способів педагогічного впливу загалом, дозволяє педагогові у кожній конкретній ситуації обрати той шлях, той спосіб взаємодії, що зможе забезпечити найкращий результат. А оволодіння ними може стати черговою сходинкою на шляху до майстерного спілкування вчителя з учнями.

Питання для самоконтролю.

1. Що таке педагогічний вплив?
2. У чому ви бачите роль педагогічного впливу у професійній діяльності вчителя?
3. Як ви розумієте поняття прийомів педагогічного впливу?
4. У яких ситуаціях вчителю слід скористатися створюючими прийомами педагогічного впливу, а в яких – гальмівними?
5. Наведіть приклади використання “Я-повідомлення” у педагогічному спілкуванні.
6. Які почуття й емоції повинно викликати в учнів “Ти-повідомлення”?
7. Навіщо вчителю потрібно володіти прийомами та ключовими операціями педагогічного впливу?
8. Що таке педагогічна вимога?
9. Які види вимог ви знаєте?
10. Яка роль невербальних вимог у педагогічному спілкуванні?